Күләр РЗАЈЕВА.

ОНУН МАҺНЫЛАРЫ

Бөјүк Гәләбәнин 30 иллијини бајрам едәркән әдәбијјат вә инчәсәнәт усталарымызын мүһарибә илләриндәки чошгун илһамлы јарадычылығыны, хидмәтини, тарихи зәфәр наминә фәдакарлығыны да ләрин миннәтдарлыг һисси илә хатырлајырыг.

Бу вәтәнпәрвәр сәнәт усталарымыздан бири дә Азәрбајчан ССР халг артисти Һәгигәт Рзајева иди. Онун ады Азәрбајчан мусигисинин, вокал сәнәтинин инкишаф тарихи илә ајрылмаз сурәтдә бағлыдыр. Һәгигәт ханым опера сәнәтимизин «Лејли вә Мәчнун»дан «Короғлу»јадәк јүксәлиш просесиндә фәал иштирак етмишдир. Фитри вокал вә сәһнә истеʼдады олан бу бөјүк сәнәткар, көзәл опера мүғәнниси ејни заманда халг маһныларынын, муғамларынын, Азәрбајчан бәстәкарларынын маһныларынын көзәл ифачысы вә шәрһчиси олмушдур. Сәнәт аләминә өзфәалијјәт дәрнәјиндән кәлмиш Һәгигәт ханым һәмишә халга јахын олмуш, һәр јердә бөјүк мүвәффәгијјәтлә гаршыланмышдыр. Јарадычылығынын илк күнләриндән онун сәси памбыг тарлаларындан, нефт мәʼдәнләриндән, фабрик вә заводлардан, Самур-Дәвәчи каналындан кәлмишдир.

Өлмәз мүғәннинин чохчәһәтли јарадычылығында вә һәјатында һәрби-вәтәнпәрвәрлик иши, шанлы ордумуза бөјүк гајғы хүсуси јер тутур. Һәгигәт Рзајева аловлу вәтәндаш гәлби илә дујур вә билирди ки, Совет Вәтәнимизин дүшмәнләри, гәддар фашистләр өлкәмизә, халгымыза гаршы ән алчаг гәсдләрдән чәкинмәјәчәкләр. О, Бөјүк Октјабрын фүтуһатларыны горујан Совет Силаһлы Гүввәләрини севирди, мүзәффәр ордумузун дөјүшчү вә забитләринә естетик хидмәт көстәрмәк онун үчүн шәрәф иши иди. 30-чу илләрдә Һәгигәт ханым Серго Орчоникидзе адына Гызыл бајраглы 77-чи дағ-атычы Азәрбајчан дивизијасынын һамиләриндән бири олмуш, әри—режиссор Һүсејн Рзајевлә бирликдә бу дивизијанын топчу алајындакы драм дәрнәјиндә иштирак етмиш, дәфәләрлә концерт вермишдир. Командалығын 2 апрел 1934-чү ил 45 нөмрәли әмриндә көстәрилир: «Бакы гарнизонунун һәрби һиссәләриндәки һамилик ишләриндә халг артисти Һ. Сарабскинин, опера театры артистләриндән Һ. Рзајеванын, Бүлбүлүн, Х. Һагвердијевин хидмәтләри хүсуси гејд едилмәлидир. Бу гүввәләрдән там мәʼнасы илә ис

ифадә едилмәси нәтичәсиндә гызыл әскәр әзфәалијјәт дәрнәкләри кеј-ијјәт вә кәмијјәт чәһәтдән хејли инкишаф етмишдир».

Дивизијанын командалығы вә сијаси рәһбәрлији тәрәфиндән верилән Фәхри фәрман доғма орду илә инчәсәнәт усталарымызын үнсијјәтини бир даһа тәсдиг едир.

1936-чы илдә Испанијада вәтәндаш мүһарибәси аловлананда совет халгы өз көмәк әлини испан вәтәнпәрвәрләринә узатмышдыр. О вахт «Коммунист» гәзетинин сентјабр нөмрәләринин бириндә «Сәһнә јолдашларымы да чағырырам» сәрлөвһәси алтында белә бир јазы дәрч олунмушду: «Испанија әмәкчи галын вә чочугларына јардым фондуна 50 манат пул, һәм дә бир консерт верирәм вә бир опера тамашасында иштирак едәчәјәм. Сәһнә јолдашларым Ш. Мәммәдованы, Мәрзијә ханымы, Сона ханымы, Әзизә ханымы, Бүлбүлү, Һачыбабабәјову, Бағырову вә башгаларыны да бу тәшәббүсә гошулмаға чағырырам.

М. Ф. Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Опера вә Балет театрынын актрисасы.
Һәгигәт РЗАЈЕВА».

1938-чи илдә Хасан көлү рајонундакы дөјүшләрдә иштирак едиб, мә'зунијјәтә бурахылан вә Бакыја кәлән дөјүшчүләр инчәсәнәт ишчиләри илә көрүшмүшдүләр. Бу көрүшдә М. Т. Бағыров, Ә. Садыгов, Ш. Мәммәдова илә бирликдә Һәгигәт ханым да дөјүшчүләр гаршысында марағлы консерт програмы илә чыхыш етмишләр.

1941-чи ил ијун ајынын 20-дә Јеревана гастрола кедән опера театры артистләринин үрәкләри һәдсиз севинчлә долмушду. Онлар әсрләр боју ејни адәт вә ән'әнәләрлә јашајан ики гардаш халгын позулмаз достлуғунун мөһтәшәм тәнтәнәсини көрмәк, 20 ил әрзиндә ермәни халгынын јаратдығы елм, мәдәнијјәт вә инчәсәнәтин һәдсиз јүксәлишини илә бир даһа јахындан таныш олмаг арзусу илә сәфәрә һазырлашмышдылар. Јереванда партија, совет тәшкилатларынын, инчәсәнәт хадимләринин Азәрбајчан опера театрына көстәрдикләри сәмими диггәт вә гајғы ики гоншу халгын достлуғунун парлаг ифадәсинә, тәнтәнәсинә чеврилмишди.

Јереван гастролунун көзәл күнләриндә ачы бир хәбәр кәлди. «Мүһарибә!».

Һәгигәт ханым һәрби һиссәләрдә, госпиталларда сајсыз-һесабсыз консертләрлә чыхыш едир. Дөјүшчүләрин бу мәшһур опера сәнәткары илә шәхсән көрүшү онларда һәдсиз фәрәһ һисси ојатмышдыр. О, Бөјүк Вәтән мүһарибәси дөврүндә чәбһәләрә кедәрәк Совет Ордусу һиссәләринә бәдии хидмәт көстәрмишдир.

416-чы дивизијаја һәдијјәләр апаран Азәрбајчан нүмајәндәләри һеј'әтиндә С. Вурғун, М. Һүсејн, Ә. Чәмил, Ә. Әлизадә, К. Һүсејнов, К. Казымзадә, М. Аббасов, И. Әскәров, Г. Мәммәдов, Х. Һагвердијев вә башгалары илә бирликдә Һәгигәт ханым да чәбһәдә олмуш, Днепр саһилиндә, Папанино хутору јахынлығында дөјүшчүләр гаршысында консерт вермишдир. С. Вурғун вә Һәгигәт ханымын дивизијанын әскәрләри илә көрүшү барәдә, еһтијатда олан подполковник С. Сүлејманов өз хатирәләриндә јазыр: «Бир күн ахшам мәни командирин јанына чағырдылар. Ичәри кирәркән орада севимли шаиримиз Сәмәд Вурғуну, Һәгигәт ханымы көрүб көзләримә инанмадым. Бу көзәл сәнәткарлар Бакыдан бизим дивизијаја кәлмишдиләр. Көзләнилмәз көрүшдән чох шадландымса да, бир о гәдәр дә кәдәрләндим. Бу сәнәткарлар өз һәјатларыны чох бөјүк тәһлүкә алтына алмышдылар. Мәһз о күнләр

бизим дивизија олдуғу саһәдә чох ағыр дөјүшләр кедирди. Мән өз һә. јәчанымы сахлаја билмирдим. С. Вурғун буну һисс етди, əлини чијнимә гојараг деди: **«Шаирин дә әскәр кими өз силаһы вар. Һәр бир силаһын јери нсә дөјүшдүр».**

Чәбһәнин һиссәләриндә, өн хәттдәки батарејаларда С. Вурғун шеʼрләрини охумуш, Һ. Меһди һекајәләриндән сөһбәт ачмыш, Ҝ. Ҝазымзадә өз рәсмләринин сәркисини дүзәлтмиш, Һәгигәт ханым гүввәтли, мәлаһәтли сәси илә доғма Азәрбајҹанын, Бакынын сәсини вәтәнпәрвәр маһныларда, муғамларда өз аһәнки, өз ритми, өз ахычылығы илә дөјүшчүләрә чатдырмышдыр.

Чәбһәдән гајытдыгдан сонра Һәгигәт ханыма бир нечә мәктуб кәлмишдир. Будур онлардан бир нечәси:

«Ики илдән артыг үзләринә һәсрәт галдығымыз сәнәткарларла көрүш бизи чох шад етди. Чәбһәнин өн хәттиндә сизинлә көрүшү ән ағыр дәгигәләримиздә белә, разылыг һисси илә јад едирик.

416-чы дивизијанын галиб дөјүшчүләриндән бири дә биз олмушуг. Бу көрүшдән руһланараг сиз билән јердән 20 километр ирәли кетмишик. Бу саат јер-көј титрәјир. Сабаһ чајы о тәрәфә кечәҹәјик. Һамыда бөјүк руһ јүксәклији вар. Биз үмидварыг ки, бүтүн арзуларымыза мүһарибә гуртардыгдан сонра чатачағыг вә сизин көзәл сәнәтинизи доғма Бакыда алгышлајачајыг.

Тибб бачысы Фәттаһова Таһирә».

«Сизин сәфәриниздән сонра һамымыз сағ-саламат олараг дүшмәнә аман вермәдән вәтәни азад етмәк үчүн вурушуруг. Чәбһәнин өн хәттинә кәлмәјиниз, Азәрбајҹан инчәсәнәтинин тәблиғиндәки хидмәтиниз чох гијмәтлидир. Чәбһәдән Бакыја еʼзамијјәтә кедәркән сизин Әрәб Зәнкинизә бахдым. Чох тәʼсирли олду. Сизин јаратдығыныз бу образ чәбһәдә гәһрәман гадынларын сајынын артмасына сәбәб олур. Бу бөјүк хошбәхтликдир.

Әлимов Әли с/п С 92 10»

«Нојабрын 11-дә гәлбимиздә һеч бир заман вә һеч бир гүввә тәрәфиндән јенилмәз вә силинмәз бир хатирә абидәси јаранмышдыр. Сиз бизә јени гүввәт вә әзәмәт кәтирдиниз. Сәфәриниздән руһланан дөјүшчүләримиз сосиалист вәтәнимизин азадлығы уғрунда, халгымызын динҹ әмәји, мәсʼуд һәјаты уғрунда, гәсбкар алман фашизминин мүһарибә булудларыны Украјна фәзаларындан зәһмли топ атәшләри илә парчалајараг Гәрбә доғру, Берлин фәзаларына доғру говмагдадырлар.

Артыг дүнјанын һәр бир тәрәфиндән көрүнә биләҹәк Гызыл Ордунун шанлы, шәрәфли Гәләбә бајрағы Ҝијев шәһәри үзәриндә гүрурла далғаланмагдадыр. Бу күн јохса, сабаһ, јыртычы алман фашизми Гызыл Ордунун мүзәффәр гылынчы алтында диз чөкәҹәкдир.

Бу мәктуб топчуларын арзусу илә јазылмышдыр.

Азәрбајҹан халгынын шанлы гызы Һәгигәтә ешг олсун!

Коммунист саламы илә мајор Сүлејманов».

27/XI—1943-чү ил с/п, 33163 «К».

Һәгигәт ханым өз хатирәләриндә јазыр*: «1943-чү илдә IV Украјна чәбһәсинә кедәркән Сәмәд Вурғун «Аләмин сејринә кәл, көр нә көзәл фитрәти вар» мисрасы илә башлајан гәзәлини мәнә верди. Лакин бу гәзәли мән итирдијимә көрә 22 нојабр 1943-чү ил тарихдә «Чәбһә сәфәриндән әзиз бачым Һәгигәтә верирәм» сөзләри јазылмыш јени бир гәзәлин әлјазмасыны мәнә бағышлады. Будур о гәзәл:

* Ҹ. Ҹаббарлы адына театр музеји, инв. № 6918.

Еј көнүл, мин намә јаз бир күлзарын ешгинә,
Чан евиндән сејрә чых бир хош күзарын ешгинә.
Һансы рәссамын әлилә чанланыр дүнја еви,
Һәр чәмән мин гөнчә ачмыш нөвбаһарын ешгинә.
Күн кечир, дөвран кечир, өз һөкмүнү вермиш заман,
Неј тутулсун, бадә кәлсин рузикарын ешгинә.
Кәл, кәл, еј севдалы бүлбүл, кәл кәзәк күлшәнләри,
Сән күлүн ешгилә диллән, мән дә јарын ешгинә.
Мәчнун өз шүрилә чох да аләмә сәс салмасын,
Һансы намәрд чан әсиркәр бир никарын ешгинә?
Инсан оглу чан верәр пәрванә тәк атәшләрә,
Дүз сөзүн, дүз илгарын, дүз е'тибарын ешгинә.
Вургунун өз аләми, өз галби, өз илһамы вар.
Меһр-үлфәтдән јаранмыш бир дијарын ешгинә.

Һәгигәт ханым өмрүнүн сонунатәк охудуғу муғамларда бу гәзәлдән дөнә-дөнә истифадә етмишдир.

Азәрбајчан бәстәкарларынын мүһарибә илләриндә јаздыглары маһныларын әксәријјәти илк дәфә Һәгигәт ханым тәрәфиндән ифа едилмишдир.

Үстүндә «Халг охујанларындан көзәл сәсли Һәгигәт ханыма мүәллиф тәрәфиндән» јазылан Ү. Һачыбәјовун «Ананын оглуна нәсиһәти» маһнысынын әлјазмасынын онун архивиндә олмасы буну бир даһа тәсдиг едир*».

Бу маһнылар халг күтләләри ичәрисиндә, доғма совет ордумузун дөјүшчү вә командирләри арасында бөјүк шөһрәт газанмыш вә севә-севә охунмушдур.

Бу маһнылар дөјүшчүләримизи мәнфур ишғалчылара гаршы мүбаризәјә, халгымызы гочаглыг, икидлик, мәрдлик вә гәһрәманлыг руһунда, дүшмәнә гызғын кин руһунда тәрбијә етмәјә чағырмышдыр.

Вәтән мүһарибәси илләри совет халгынын мә'нәви гүввәсини, мәфкурәви гүввәсини јохламаг үчүн ән јахшы бир имтаһан олду. Халгымызын кетдикчә артан бу мә'нәви гүввәси совет инчәсәнәтинин тәрәггисиндә тәчәссүм етмишдир. Бу инчәсәнәт дүнјасында заманәмизин хиласкарлыг мүбаризәси әкс етмишдир. Бу инчәсәнәт совет адамларыны вәтән наминә јени гәһрәманлыглар көстәрмәјә руһландырмышдыр.

Азәрбајчан.- 1975.- 5 мај.- С. 148-151.

* Ч .Чаббарлы адына театр музеји инв. № 6913.